

Miljörelsens kärnavfallssekretariat, Milkas
The Swedish Environmental Movement's Nuclear Waste Secretariat
Tegelviksgatan 40, 116 41 Stockholm, Sweden
Tel. +46-(0)8-559 22 382. Fax: +46-(0)8-84 51 81
info@milkas.se www.milkas.se www.nonuclear.se

Remissyttrande till Strålsäkerhetsmyndigheten, SSM Dnr 2008/549

Angående Strålsäkerhetsmyndighetens föreskrifter om friklassning av material, lokaler, byggnader och mark vid verksamhet med joniserande strålning

Vi har tidigare kommenterat myndighetens förslag till ny förordning. Skrivelsen är tillgänglig på Milkas hemsida, www.nonuclear.se/hulten200906friklassning_av_radioaktivt_material

Då nuvarande förslag i stort överensstämmer med utkastet, är resonemanget nedan mer principiellt hållet. Våra synpunkter struktureras utifrån fyra utgångspunkter, som formats under vårt arbete med direktivet 96/29/EURATOM sedan 1990-talet.

1. Varje kontakt mellan en levande cell och joniserande strålning innebär en risk för mutation, varav en del förändringar är sjukdomsalstrande.

Man kan dividera om riskens storhet (det råder faktiskt stor oenighet om detta bland sakkunniga), men även om man bedömer risken som "försvinnande liten", vill det inte säga att risken försvunnit. Därför bör tillfällena då levande celler möter joniserande strålning minimeras.

Vi har därför svårt att acceptera medveten, av myndigheter sanktionerad spridning av radioaktivt material i samhället, utan någon kontroll över hur eller var ämnena kommer att uppträda.

Att joniserande strålning innebär en hälsorisk är själva fundamentet för allt strålskyddsarbete. Det är skälet till att det finns regler för hur radioaktiva ämnen får hanteras. Det ligger även bakom IAEAs huvudprincip för hanteringen av oavsiktliga utsläpp av joniserande strålning: att man ska sträva efter att insamla och koncentrera (contain and concentrate) strålkällorna.

Friklassning innebär ett steg i motsatt riktning.

2. Friklassning innebär en total avreglering av materialet i fråga.

Fördelningen av strålkällor i samhället förvandlas till en x-faktor.

Rimligtvis försvårar strålkällornas rörlighet till följd av handel, återbruk m.m. all beräkning av uppkommande stråldoser. Jämförelser med den s.k. naturliga bakgrundsstrålningen överlag (< 1% enligt myndighetens Konsekvensutredning, sid 6) säger litet om dosen på individnivån.

Dessutom sätts gränsvärdena för friklassning vid en tidpunkt då mängden av radioaktivt skrot förväntas öka och nya typer av kontaminerat material tillkommer.

Spridningen av radionuklider i samhället är redan med befintliga volymer och regler oviss. Hur ska det då bli när kärntekniska anläggningar runtom i världen – till följd av ålder och/eller avvecklingsbeslut – fasas ut?

Att friklassning bekymrat strålskyddsansvariga framgår också av förekommande "förbud" mot att återbruka friklassade material i framställningen av barnartiklar och kroppsnära produkter som bijouterier, leksaker och husgeråd.

Vid ett seminarium anordnat av SSM april 2009 förklarade representanter för de svenska metallskrot- och stålråvarubranscherna, att det finns konjunkturen i förekomsten av radiologiskt kontaminerad metallråvara. Förekomsten stiger med efterfrågan på metall och avtar när efterfrågan är mindre.

Det ligger nära till hands att tillverkare av billighetsartiklar som bijouterier och leksaker, vars verksamhet förutsätter billig råvara, sannolikt snabbare än andra accepterar kontaminerade metaller när råvarupriserna stiger överlag. Kontrollen över förbudets efterlevnad försvåras därtill av att handelsvägarna för sådana produkter är långa, många och mycket diverse.

Är det rimligt att människors exponering för vilsekomna strålkällor blir konjunkturbetonad?

3. De risker som en människa utsätts för ska i största möjliga mån vara resultatet av ett medvetet risktagande från hennes sida.

Förekomsten av källor till joniserande strålning i låga doser i samhället ökar dramatiskt. Det talas t.ex. allmänt om en volymmässig fyrdubbling av avfallet från kärnteknisk verksamhet, varav en betydande andel kan komma att friklassas. Avvecklingen av kärnkraften runtom i världen

kommer sannolikt att spränga dessa ramar. Att liberalisera gränsvärdena för friklassning i ett sådant läge är oroande.

Förekomsten av strålkällor på oväntade och icke-förutsägbara platser fråntar människan hennes möjlighet att ens bli varse riskerna, låt vara undvika dem.

4. Avvägningar av strålskyddshänsyn mot andra hänsyn bör inte företas av de myndigheter som bär ansvaret för strålskyddet, utan av institutioner som kan ställas till svars för de bedömningar som görs, det vill säga, politiska instanser.

Av såväl förslaget till förordning som konsekvensutredningen förstår vi, att myndigheten hamnat i en målkonflikt. Man stadgar regler för en företeelse som i många stycken tänjer på, och i en del avseenden bryter mot grundläggande principer för strålskydd. (Att hänvisa till internationellt fastställda normer ändrar inte detta.) Det är olyckligt. Myndigheten har gett sig in på ett s.k. sluttande plan, där kommersens krav och behov leder allt längre bort från strålskyddets logik.

Övriga synpunkter

Behovet av regler

I Konsekvensutredningens punkt 1 förklarar myndigheten varför regler behövs. Det konstateras att om verksamhetsutövarna själva fick bedöma risken, "skulle [det] finnas en risk att material som bör hållas under kontroll fördes ut i samhället".

Finns det något enklare sätt att beskriva målkonflikten?

Vi förstår att regler behövs, men vi anser att reglerna skall motiveras i första hand av strålskyddshänsyn och att kommersiella aktörer förutsätts inrätta sig därefter.

Ett exempel hämtar vi från SSMs Konsekvensutredning, avsnittet "Konsekvenser för kärnteknisk verksamhet", sid 3: Enligt förslaget höjs gränsvärdet för uran i spillolja som förbränns vid en kärnbränslefabrik i Västerås *hundrafaldigt*. Och så noterar myndigheten i lätt ursäktande ordalag: "Endast små mängder olja förväntas dock uppkomma vid bränslefabriken."

Enligt vårt sätt att resonera kan fabriken i så fall gott kosta på sig att ta hand om den lilla mängden spillolja som det radioaktiva avfallet den faktiskt är. Är det någon eller något -- bortsett från bränslefabriken -- som vinner på att gränsvärdet höjs med en faktor 100?

Dispenser och generösa gränsdragningar sätter teknikutvecklingen som syftar till att begränsa utsläpp och föroreningar, på undantag. Det har vi många exempel på i andra industriella sammanhang. Varför skulle det vara annorlunda i fråga om radioaktivitet?

Bristande ansvar i något led fördyrar också arbetet med att hålla rent i de efterföljande hanteringsled. Vi anser att strama regler och ett tydligare fastställt ansvar för de varor och material som man lämnar ifrån sig – alltså, motsatsen till liberaliseringar – är den bästa hjälp som SSM kan ge industrin, handeln och, inte minst, allmänheten.

Egenkontroll

Myndighetens förslag bygger i stor utsträckning på egenkontroll, vilken förutsätter att det råder enighet kring målsättningen och frånvaro av egna agendor hos verksamhetsutövarna. Vi tvivlar på att dessa förutsättningar är uppfyllda.

Kombinationen av liberaliseringar, som sätter alltfler källor till förorening i omlopp, och egenkontroll är oroande. SSM måste ges tillräckliga resurser för att kontrollera reglernas efterlevnad.

Återbruk för naturens väl?

Vi ställer oss frågande till myndighetens resonemang om återbruk som skäl för liberalisering av reglerna för friklassning. Som vi ser det, motiverar återbruk snarare en åtstramning av reglerna, i synnerhet med tanke på att radioaktiviteten inte kan förutsättas fördela sig jämnt i materialet i fråga. Det vill säga, reglerna betr. mätning utesluter inte att "heta" partiklar når allmänheten.

Visst är återanvändning av rena material miljövänlig. Men kan man säga detsamma om radioaktivt kontaminerade material, om än materialet beräknas avge låga stråldoser?

Föroreningarna kumulerar

Riktmärket "naturlig bakgrundsstrålning" uppdateras periodiskt. Vi har tidigare anmärkt på det bedrägliga i själva begreppet. Det "naturliga" omfattar inte bara strålning från geologiska och kosmiska källor, utan även alla ofrånkomliga föroreningar efter mänsklig verksamhet.

Vi befarar att friklassning av radioaktiva material i sig kommer att leda till en höjning av riktmärket.

Myndighetens önskan att lugna

Under rubriken "Sociala konsekvenser" (Konsekvensutredningen, sid 6) förklarar SSM sin önskan att "genom öppen och tydlig kommunikation arbeta för att motverka [vissa personers] oro" för den enligt myndigheten "minimala risk" som friklassning innebär.

Som vi förklarade inledningsvis är vår utgångspunkt, att varje möte mellan cellers arvs massa och joniserande strålning är förenat med en risk. Den inställningen kan uppfattas av myndigheten som "extrem" – men den äger sin legitimitet.

Bland de slags kommunikation som skulle motverka eller minska vår oro är till exempel en förklaring, hur det kommer sig att förekomsten av uran i "material för fri användning" nu anses ha blivit tio gånger mindre farlig. För det är väl en sådan bedömning som ligger bakom den aktuella tiofaldiga ökningen av den tillåtna uranhalten?

Vi välkomnar tanken om öppenhet och tydlighet och hoppas att det även kan ta formen av en dialog.

för Milkas

Kalmar, 23 september 2009

Charly Hultén